

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

המדה ימים

HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע בהר

על אופטימיות בשעת משבר - עוד יקנו בתים ויבנו בָּאָרֶץ הַזֹּאת !!
(הפטרת פר' בהר, ירמיהו לב, טו)
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ המדה'

"בַּשָּׁנָה הַעֲשָׂרִית לְצִדְקֵיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה... וְאֵז חִיל מֶלֶךְ בְּבָל צָרִים עַל יְרוּשָׁלַם" (ירמיהו לב, א-ב).
מהו המאורע המתוארך בדיוקנות, המתואר בהפטרת פר' בהר? מה היה הרקע ואלו אירועים קדמו לנבואה זו?
ננסה, כהרגלנו, להגיע לתובנות גם אודות ימינו אלה. צדקיהו מלך אחת עשרה שנים. אם כך, אנו מצויים ממש ערב חורבן בית ראשון. לנביא ברור שזהו, לכאורה, הסוף והוא מנבא: "כֹּה אָמַר יְקֹוֹק הַנְּיִי נְתָן אֶת הַעֵיִר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ בְּבָל וּלְכַדָּה: וְצִדְקֵיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִמְלֹט מִיַּד הַפְּשָׁדִים... וּבְבָל יוֹלֵךְ אֶת צִדְקֵיהוּ וְשֵׁם יְהוָה... כִּי תִלְחַמוּ אֶת הַפְּשָׁדִים לֹא תִצְלִיחוּ" (ג-ה).
ירמיהו עצמו עבר שנים ארוכות של סבל וסכנת חיים. נאסר עליו להקים משפחה: "לֹא תִקַּח לָךְ אִשָּׁה וְלֹא יִהְיוּ לָךְ בָּנִים וּבָנוֹת..." (טו),
ב) שכניו ושומעיו דבריו ניסו לפגע בו בדרכים רבות: "לָכֵן וְנִכְהוּ בְלִשׁוֹן" (יח, יח) נלשין עליו, נעיד עליו עדות שקר ועוד. "כִּי כָרוּ שׁוֹחָה לְנַפְשִׁי" (שם, כ) חשדו בו והעלילו עליו שנכשל באשת איש. המלך יהויקים ניסה לתפשו ולהרגו: "וַיִּצְנֶה הַמֶּלֶךְ... לְקַחַת... אֶת יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא", רק התערבות אלקית הצילה אותו "וַיִּסְתַּרְם יְקֹוֹק" (לו, כו). המלך צדקיהו התיר לשריו הרשעים להוריד את ירמיהו לבור הטיט, מקום שהוא טבע בו: "וַיִּקְחוּ אֶת יְרֵמְיָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר... אֲשֶׁר בְּחֶצֶר הַמְּטָרָה... וַיִּטְבַּע יְרֵמְיָהוּ בְּטִיט" (לח, ה). (כנראה שאירוע זה התרחש אחרי המתואר בהפטרה). רק התערבות של שר צדיק, שהוכיח את המלך, הצילה את הנביא: "אֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ הִרְעוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶת אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אֵל הַבּוֹר וַיִּמָּת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי הָרֶעִב... (שם ט). ירמיהו עונה בידי נביאי השקר: "וַיִּנְבֶּה פֶשְׁחוֹר אֶת יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמֶּהֱפֶכֶת" (כב, ב). הנביא הרגיש עוד בחייו כמי שנקבר: "בְּמַחְשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמֵת עוֹלָם" (איכה ג, ו).

למרות הכל, ירמיהו מלמד את עם ישראל שיש אחרית ותקווה, עם ישראל ישוב לארצו, ההשקעה בקניית קרקע בארץ ישראל היא השקעה טובה מכל הבחינות. מי ששייך לעם הנצח מאמין ויודע: "כִּי לֹא יִטָּשׁ יְקֹוֹק עַמּוֹ וְנִחַלְתּוּ לֹא יֵעָזֹב" (תהלים צד, יד). לכן, ירמיהו, נביא החורבן, הוא גם נביא הגאולה. אפילו בערב החורבן, בזמן המצור והרעב, הוא קונה את השדה ומכריו: "וַאֲקַנְנָה אֶת הַשָּׂדֶה... וְאֶכְתֹּב בְּסֵפֶר וְאֶחְתֹּם וְאֶעֱד עֲדִים וְאֶשְׁקַל בְּמֶאֱזֵנִים: ... וְאֶתְּן אֶת הַסֵּפֶר הַמְּקַנָּה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה בֶן מַחְסֵיָה לְעֵינַי הַנְּמַאֵל וְדִי וְלְעֵינַי הַעֲדִים הַכְּתֻבִים בְּסֵפֶר הַמְּקַנָּה: ... וְאֶצְנֶה אֶת בְּרוּךְ לְעֵינַי הֵם (לְעֵינַי כָּל הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּחֶצֶר הַמְּטָרָה)... לֹא מֵר: ... וְנִתְּתָם בְּכַלִּי חָרֵשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים: ס כִּי כֹה אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וְכַרְמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת: ... אַרְצָךְ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: ... וְעַתָּה לָכֵן כֹּה אָמַר יְקֹוֹק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל... הַנְּיִי מְקַבְּצִים מִכָּל הָאֲרָצוֹת... וְהִשְׁבַּחְתִּים אֶל הַמֶּקוֹם הַזֶּה וְהִשְׁבַּחְתִּים לְבָטָח: וְהָיוּ לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים: וְנִתְּתִי לָהֶם לֶב אֶחָד... וְשִׁשְׁתֵּי עֲלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם וְנִטְעַמְתִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת בְּאֶמֶת בְּכָל לַיִּ וּבְכָל נַפְשִׁי: ... וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים שְׂמָמָה הִיא מֵאִין אָדָם וְכַהֲמָה... שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכָתוּב בְּסֵפֶר וְחָתוּם... בָּאָרֶץ בְּנִימָן וּבְסִבְיָה יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הַהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוּתָם נְאֻם יְקֹוֹק".

דורנו ראה את ארץ ישראל בשימונה מאז חורבן בית שני, וזכה לקיבוץ גלויות מדהים. דורנו זכה לקום מאפר משרפות אושוויץ והקים מדינה פורחת לתפארת. דורנו, שהתגייס (כמעט) כאיש אחד למען עמו וארצו, למרות השבר הנורא שקדם לשמחת תורה, למרות החורבן הנורא שאירע בשמחת תורה, למרות כל הגיבורים שנפלו והפצועים הרבים, למרות החטופים ומי שעוד לא חזר לביתו לאחר כמעט שלשה רבעים של שנה, ולמרות שנאת ישראל שמתפרצת ברחבי העולם, ילך בדרכו של ירמיהו יתאחד בלב אֶחָד וימשיך צעד אחר צעד, באמונה ובביטחון, לקראת חיזוקה וביסוסה של מדינתנו האהובה, בדרך לבניית חברת מופת שעושה "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט" בדרכו של אברהם אבינו (בראשית יח, טו) ו"מִשְׁפָּט וְצִדְקָה" (שמו"ב ח, טו) בדרכו של דוד המלך. אמן!

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד		לעילוי זשמת			
הרב שלמה מרזל י באייר תשע"א	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	הרב שלמה מרזל י באייר תשע"א	מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב
הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ דוד צבי טרשנסקי בן יצחק ז"ל וענמי הי"ו. נלב"ע כ"ח באייר	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	הרב שמואל קליין מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
ר' שמואל רוזנהק נלב"ע ו' באייר תשפ"ג	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	גבי מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טובע כרמל י"א במנחם-אב תשס"ט

ארץ המדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St.,
Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

"לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך"

אחד האתגרים שאנו מתמודדים איתם בחיינו הוא חינוך ילדינו והכנתם לחיים של לימוד תורה ושמירת מצוות. אנו קרועים בין כמה צדדים: עד כמה חשוב להתעקש בנעם שילדינו יקיימו מצוות, ועד כמה חשוב למנוע מכך שילדים יעברו על איסורים? לדוגמה: ילד מטלטל מוקצה, או מצייר, בשבת. האם חשוב למנוע זאת ממנו? עד כמה חשוב לעמוד על כך שילדינו יבואו לתפילות, ובאיזה גיל?

מנגד, לא פעם עולה השאלה: בליל שבת מתברר שהאור בחדר של הילדים דלוק. האם מותר לאפשר לילד לכבות אותו? ובאיזה גיל? האם הדין של האור במקרה שונה? ומה עושים בשבת חמה במיוחד אם שכחו להדליק את המזגן, האם מותר לתת לילד להדליק את המזגן?

בכדי לענות על השאלות הללו, עלינו לברר מדוע ישנה ציפייה שילד, שטרם הגיע למצוות, יקיים מצוות וימנע מאיסורים? לכאורה הגדרת 'בר/בת מצווה' הוא הגעה לגיל בו מתחיל החיוב במצוות. מדוע שילד שטרם הגיע "למצוות" יקיים אותן?

במקורות בכתוב ובחז"ל אנו מוצאים שלושה מקורות שמחייבים את הקטן לקיים מצוות ולהימנע מאיסורים:

- א. חובת חינוך.
- ב. חובת הפרשה מאיסור: במסכת יבמות (דף קיג עמוד ב) הגמרא מבררת אם "קטן אוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו".
- ג. ביחס לשבת ישנו פסוק מפורש: נאמר בתורה "ויום השביעי שבת לה' אלוקיך לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך". לכאורה כאן משמע שביחס לשבת ישנה חובה מיוחדת למנוע את חילול השבת של הילדים.

נברר את יסודות החיוב הללו. נתחיל מהלכות שבת לגביה נצטיינו: "לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך".

(שמות פרק כ פסוק י) במכילתא (שם) נאמר:

שלא יאמר לבנו קטן – הכנס לי כלי זה מן השוק, הכנס לי כלכלה זו מן השוק. יכול יחזר אחריהן שלא ישברו חרסים שלא ינתזו צרורות? תלמוד לומר – "אתה", מה אתה מדעת עצמך, מלאכת עצמך, אף הן מדעת עצמן, מלאכת עצמן. כלומר, מצד הפסוק הזה אין חובה לרדוף אחרי הקטן (לחזר אחריו) כדי לוודא שהוא אינו מחלל שבת. האיסור הוא רק לגרום לקטן לחלל את השבת עבורנו. אך אם הקטנים בוחרים לחלל את השבת על דעת עצמם, הפסוק הזה אינו מחייב אותנו למנוע את זה. החתם סופר (אורח חיים פג) משווה בין "בנך ובתך" ובין "בהמתך": כמובן שאין חובה למנוע מהבהמה מאכילת צמחים המחוברים לקרקע, למרות שיש בזה מלאכת קוצר. הבהמה איננה מצווה על מלאכת 'קוצר'. "ובהמתך" מכוון לאיסור להיעזר בבהמה, ולתת לה לעבוד עבורנו בשבת. הדין הזה נכון גם ביחס לקטנים: אסור לנו להיעזר במלאכתם של הקטנים בשבת. אם הילד מחליט לעשות דברים האסורים בשבת, אין בכך איסור "אתה ובנך ובתך". אך אם הילד מבצע את הפעולה עבורנו, מוטל עלינו למנוע אותו מכך.

ובכל זאת יש הבדל ברור בין הילד והבהמה: במשנה (שבת פרק טז משנה ו) נאמר שאם יש דליקה והילד מכבה אותה, יש למנוע את המעשה הזה. הגמרא (במספר מקומות. בין השאר ביבמות קיד ע"א) מסבירה שמדובר בילד שמכבה על דעת אביו. כלומר, הוא מבין שהוא מסייע להוריו, ולכן יש למנוע זאת ממנו. החתם סופר מעיר שההבדל בין הקטן ובין הבהמה אינה מהותי להגדרת האיסור, אלא טכני: בני אדם (גם ילדים) מבינים זה את זה בצורה יותר אינטואיטיבית, הם צופים ומבינים את הצורך והרצון בפעולה מכיוון ההורים. לכן הרף בו נניח שהדברים נעשים עבור ההורים נמוך יותר. אך עצם ההגדרה זהה: אסור לאפשר לילד או לבהמה לעשות מלאכות המיועדות לסייע לנו בשבת.

מצד אחד, האיסור של "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך" מוגבל למלאכות שאנו עושים בעזרת ילדינו, ולא מעבר לכך. מצד שני, זה עשוי להשפיע במצבים רבים: נניח שהאור כבה. אם הילד מדליק את האור כדי לעשות נחת רוח להוריו, יתכן ומעשה זה כלול באיסור 'ובנך ובתך'. נחזק את הדברים בשבועות הקרובים.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:

שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	ניר יצחק רפאל בן יפה
דוד בן רחל	רות צפורה בת חנה	נטע בת מלכה	הילל בן תמר שפרה	ירחמיאל בן זלאטה רבקה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	רבקה בת שרה בלה	חוה ראנלה בת פייאלא
שלמה בן שולמית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
ר' יצחק בן ברינדל גיטה	משה בן רחל	יאיר ידידיה בן מיכל בינה		מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה

דויד המלך והאבלות על תלמידי רבי עקיבא

הקדמה:

מאמר זה דן במנהגי האבלות על תלמידי רבי עקיבא בימי ספירת העומר, ויוצע בו שמדובר באבלות 'סמלית' וקדומה, שמרומזת בקינה שקונן דויד על מות שאול ויהונתן, וגם בקבורה של בני שאול שהומתו בתחילת ימי הקציר (ספירת העומר). שורש האבלות קדום יותר ומרומז באבלות על מיתת אהרון הכהן, והוא נובע מהמתח הקיים בין 'תופשי התורה' שהם אהרון הכהן והלויים לבין שאר השבטים שהם 'יוצאי הצבא' שבכניסתם לארץ עתידים לעסוק גם ב'קציר'. עניינים אלו נידונו בעבר בכמה מאמרים נפרדים, וקובצו כאן למאמר ארוך ובו כמה חלקים, ונקדים ונביא בקצרה את תוכן החלקים.

חלק ראשון: בחלק זה תובא מסורת רב שרירא גאון שהתלמידים הראשונים של רבי עקיבא מתו בשמד, ולפיכך מתבקש שהאמור בתלמוד שהם מתו באסכרה יש להבינו במשמעות סמלית. ותובא גם מסורת הגאונים והרמב"ם ולפיה התנאים ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע לא למדו תורה מפי רבי עקיבא, ולפיכך גם את האמור שם שהם היו התלמידים השניים של רבי עקיבא יש להבין במשמעות סמלית.

חלק שני: בחלק זה נידון הירושלמי ביומא המספר על מלחמה שבה 'הרגו' הלויים שמונה משפחות מישראל ובני ישראל 'הרגו' ארבע משפחות לויים, ולאחר מכן הוחלט 'להתאבל' על אהרון. ומתברר שה'הריגה' מסמלת התייחסות בבוז גמור ליתפקיד' שממלא 'האחר' בחייו, כך שה'אחר' נחשב ל'הרגו' שאינו ראוי אפילו לקבורה והספד. מתחילה התייחסו שבטי ישראל 'יוצאי הצבא' בבוז גמור לאהרון הכהן הגדול וללויים 'תופשי התורה', ומנגד הלויים 'תופשי התורה' התייחסו בבוז גמור לשאר השבטים 'יוצאי הצבא'. וה'קבורה' וה'הספד' מסמלים 'מצב ביניים' שבו כבר אין מתייחסים לשני בבוז גמור, אלא מתייחסים אליו בתור מי ש'קבור חיים' בתפקיד הכרחי. גם בזמן רבי עקיבא היו תלמידים שיצאו מבית המדרש לעבודת המלכות ולהיות לוחמים בצבא בר כוכבא, וחבריהם שנשארו בבית המדרש התייחסו אליהם בבוז גמור בתור 'הרוגים' שאינם ראויים לקבורה, ומאיידך, התלמידים שהפכו ללוחמים ראו בחבריהם שנשארו בבית המדרש אנשים 'הרוגים'. וקטרוגים אלו הביאו לכשלון המרד ולשמד הגדול שהתלווה אליו. דבר זה מרומז בדברי הסוגיה שאמרה שהם מתו ב'אסכרה' שהיא מחלה שבאה מחמת לשון הרע.

חלק שלישי: רבי יהודה בן עילאי מספר על תלמיד של רבי עקיבא שמת בין פסח לעצרת, זהו רמז לקיטרוג על מי שיצא לקציר בין פסח לעצרת, שיש שמחשיבים את החיבור שלו לעולם המעשה ל'מיתה'. תלמידי רבי עקיבא קיטרוגו על חבריהם שיצאו אל הקציר, והתייחסו אליהם ב'בוז גמור', ומאיידך אלו שיצאו אל הקציר התייחסו ב'בוז גמור' לאלו שנשארו בבית המדרש. וגם קטרוגים אלו גרמו בשמים לכשלון מרד בר כוכבא. ולכן תקנו לנהוג בכבוד מיינמאלי לתפקיד של האחר, והמשמעות היא 'להתאבל' על 'מות' תלמידי רבי עקיבא. מנהג אחד היה איסור מלאכה מהשקיעה בימי ספירת העומר, והוא מתאים ל'קבורה', ומנהג אחר היה איסור נשואין והוא מתאים ל'הספד'. וה'קבורה' וה'הספד' מסמלים 'מצב ביניים' שבו כבר אין מתייחסים לשני בבוז גמור, אלא מתייחסים אליו בתור מי ש'קבור חיים' בתפקיד הכרחי. שני מנהגים אלו נהגו בעבר בגלות ספרד במשך כל ימי ספירת העומר.

חלק רביעי: הירושלמי בסוטה מרמז שדויד הנהיג שני תיקונים בעקבות מות שאול ויהונתן. 'היקינה' על שאול ויהונתן שהיא בעצם 'הספד' על יתפקיד איש המלחמה. וגם תיקון נוסף בכיוון הפוך של הענקת 'חיים' ליתפקיד' זה, והוא ההחלטה ללמד את 'בני יהודה' – לירות ב'קשת'. מנהג זה היה נפוץ בקהילות אשכנז שנהגו באיסור נישואין עד ל'יג בעומר', ול'יג בעומר' היה יום שמחה והוחלט להפסיק להתייחס אל 'האחרים' כמו ל'מתים' מכובדים שראוי להספידם. ויצאו בו עם תלמידים של בית רבן לירות בחץ וקשת, ומנהג זה מסמל 'תחייה' של תפקיד 'איש מלחמה'. וזו משמעות המסורת שבל'יג בעומר פסקו התלמידים מלמות.

חלק ראשון: מסורת הגאונים בענין מיתת תלמידי רבי עקיבא

במסכת יבמות (דף סב, ב) מובא:

"רבי עקיבא אומר: למד תורה בילדותו – ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו – יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנאמר (קהלת יא, ו): 'בַּבֶּקֶר יִרְעֶה אֶת-זֵרְעוֹ וְיִלְעָבֵב אֶת-תֵּנֶה יָדָה כִּי אֵינָהּ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִבְשֶׁר הַזֶּה וְאֵסִי שְׁנֵיהֶם פְּאֻחַד טוֹבִים'. אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמש, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, וישנאָה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתמא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה".

באגרת רב שרירא גאון משמע שאין הדברים כפשוטם, וז"ל:

"והעמיד ר' עקיבא תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר' עקיבא, והות סמכא דישראל על התלמידים שניים של ר' עקיבא, דאמור רבנן שנים עשר אלף [וזוגות] תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיפטרס וכלם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמש והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום וישנאָה להם רבי מאיר ור' יוסי ר' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות".

בתלמוד נאמר שהם מתו באסכרה, אך רב שרירא גאון מציין שהם מתו בשמד, ובלשון זו הוא משתמש באגרתו לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל. כמו כן, בתלמוד משמע שרבי עקיבא עצמו לימד את התלמידים שניים שהם התנאים המוזכרים שם, אך מדברי רב שרירא גאון משמע שתנא שמכונה 'רבותינו שבדרום' שנה להם את התורה השניה של רבי עקיבא. להבנה זו בענין התלמידים שניים יש סיוע במקורות נוספים וכדלקמן.

מסורת הגאונים והרמב"ם והר"ש מקינון על התלמידים השניים

בסדר תנאים ואמוראים, שהוא חיבור קדום מתקופת הגאונים, כתוב בנוסחה המובאת במחזור ויטרי¹:

"כל סתם משנה כר' מאיר היא, כל סתם ברייתא ר' נחמאי, סתם ספרא ר' יהודה בר אלעי, סתם ספרי ר' שמעון בן יוחאי, וכולהו אליבא דר' עקיבא. והן תלמידי ר' עקיבא, ולא ראו ר' עקיבא ולא היו עמו בדור אחד, אלא הפליגו על דעתו"².

כלומר לפי המסורת של סדר תנאים ואמוראים, תנאים אלו לא קיבלו ממש מרבי עקיבא את תורתו השניה, אלא שהם נחלקו בינם מהי תורתו השניה, וכל אחד מהם הניח שהוא ירד לעומקה. הבנה דומה (שהם לא קבלו ממש מרבי עקיבא) מתבקשת גם מהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, וז"ל:

"ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבא. וגם קיבל ר' מאיר וחבריו מר' ישמעאל. חבריו של ר' מאיר הם ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' נחמיה ור' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ושמעון בן עזאי ור' חנניה בן תרדיון".
הרמב"ם חולק במקצת על סדר תנאים ואמוראים, ונוקט שרבי מאיר אכן קיבל מרבי עקיבא (וכפי ששמע בכמה מקומות באגרת רב שרירא). אך גם הוא מסכים ששאר התנאים המנויים שם לא קבלו מרבי עקיבא, אלא שיחד עם רבי מאיר הם קיבלו מרבי ישמעאל. וגם דעת הר"ש מקינון (ספר הכריתות שער א, ב) היא כדעת הרמב"ם.
ונראה שהרמב"ם והר"ש מקינון נקטו שהכינוי 'רבתינו שבדרום' מתייחס במעשה זה לרבי ישמעאל שהיה גר 'סמוך לאדום', והירושלמי (כתובות פ"ה ה"ט) מבאר שהכוונה ל'דרומה'. ואפשר שהרמב"ם והר"ש מקינון דייקו כן מלשון רב שרירא גאון שכתב באיגרתו בלשון יחיד: "עד שבאו אצל 'רבתינו שבדרום' וישנאה להם". והם הסיקו שהוא מרמז שרבי ישמעאל שגר בדרום, הוא 'רבתינו שבדרום', והוא קיבל מרבי עקיבא את התורה האחרונה שלו והחכים להבין את עומקה, והוא שְנָאָה - לתנאים המוזכרים שם. רבי ישמעאל מכונה 'רבתינו שבדרום' הן לציון מיקומו בארץ ישראל, והן משום שהדרום מציין חכמה, והדבר מרמז שרבי ישמעאל החכים לרדת לעומק תורת רבו רבי עקיבא.

מעתה, לפי המסורת של סדר תנאים ואמוראים ולפי דברי הרמב"ם והר"ש מקינון, ולפי מה שרמז רב שרירא שרבי עקיבא לא לימד ממש את 'התלמידים השניים' (ר' יוסי ור' יהודה ור' שמעון...), מסתבר שגם פרטים נוספים במעשה הם 'סמליים' ו'התלמידים הראשונים' של רבי עקיבא לא מתו ב'אסכרה' ממש, אלא כפי שכתב רבי שרירא גאון שהם מתו ב'שמד', לשון שהוא משתמש באגרתו לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל. כדי להעמיק במשמעות הסמלית של הדברים ובמשמעות הסמלית של ה'אסכרה', יש להתבונן במסורת פרשנית לפרשיה עמומה בתורה, וכדלקמן.

חלק שני: מיתת אהרון ובחירת שבט לוי לעוסקי התורה

בפרשת מסעי מסופר על מות אהרון בשנת הארבעים ליציאת מצרים (במדבר לג, לח):

"וַיַּעַל אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֱלֹהֵי הָהָר עֲלֵי פִי ד' וַיָּמָת שָׁם בְּשָׁנַת הָאַרְבָּעִים לְיַצֵּאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ:"

מות אהרון מוזכר ביתר פרוט לפני כן בפרשת חוקת (במדבר כ, כח-כט):

"וַיִּפְשֹׁט מֹשֶׁה אֶת־אֶהֱרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׂ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנֹו וַיָּמָת אֶהֱרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר מִן־הָהָר: וַיֵּרָא כְּלֶהֱעָדָה כִּי גִזַּע אֶהֱרֹן וַיִּבְכוּ אֶת־אֶהֱרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:"

אך 'מיתת אהרון' מוזכרת באופן לא ברור גם בפרשת עקב. משה מספר שם על חטא העגל, ושהוא התפלל לדי' שימחל לעם וגם לאהרון. ומספר שדי' הסכים לתת לישראל לוחות שניים (דברים ז):

"... וְאִשָּׁם אֶת הַלְחָת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי... וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקָּבֶר שָׁם וַיִּכְהֶן אֶלְעָזָר בְּנֹו תַחְתָּיו: מִשָּׁם נָסְעוּ הַגִּדְגָדָה וּמִן הַגִּדְגָדָה יִטְבְּתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מִיָּם: בְּעֵת הַהוּא הִבְדִּיל ד' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֶרֶץ בְּרִית ד' לְעַמְד לִפְנֵי ד' לְשֵׂרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשִׁמּוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה... וְאֶנְכִי עֹמְדִי בְּהָר בְּיָמֵים הָרִאשׁוֹנִים..."

אין זה מובן, מדוע סיפור המסעות וקבורת אהרון משולב בתוכחה על חטא העגל שארע בשנה הראשונה. ודברי המפרש הפשטן רבנו סעדיה גאון מחזקים את הקושי, וז"ל שם:

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ. וכאשר נעתר לתפילתי על אהרון, נשאר בחיים עד שנסעו בני ישראל".

דברי רס"ג חִיזְקוּ את סתירת הכתובים, משום שהוא מפרש שאהרון מת עוד לפני שהתחילו המסעות המפורסמים שכתובים בפרשת מסעי. רס"ג רומז לנו שמשם משתמש בתוכחה שלו במילים במשמעות סמלית. משה מוכיח כאן את ישראל, שבתקופה שהם שהו בהר סיני עד בניית המשכן, הם נסעו עם צאנם למקומות מים לחפש מרעה. ובעת המסעות האלו 'מת אהרון', והדבר נזקף לחובתם. וכן מרמזו בשתי נוסחאות בפירוש ספורנו שם. בנוסחה שלפנינו בדפוס כתוב: "הנה קצתם או רובם שהיו רועים במדבר נסעו למוסרה, למצוא מים ומרעה לצאן, ובעודם שם מת אהרון...". ובנוסחה נוספת (מובאת בפירוש שבהוצאת מוסד הרב קוק ובחומש תורת חיים), כתוב שאהרון מת במוסרה, וז"ל:

"מבארות בני יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקָּבֶר שָׁם, אַע"פ שִׁידְעוּ שְׁבָאוֹתוֹ חֵלֶק הַמַּדְבָּר מֵת אֶהֱרֹן בְּסִיבַת מְרִי מוֹעֵט בְּסִיבַתָּם, וְשֵׁם נִקְבַּר בְּלַתִּי הַכְּבוֹד הַמּוֹרָגֵל לְמַתִּים... עַד שֶׁבָאוּ לִיטְבַתָּה שֶׁהִיְתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מִיָּם וְשֵׁם חָנוּ עַל הַמִּים וְלֹא יִסְפוּ לַהֲלָחֵם כְּדִי לָשׁוּב לְאַחֹר כְּמוֹ שֶׁסִּפְרוּ רַז"ל".

דברי ספורנו שאהרון מת באותו חלק מן המדבר ("מוֹסְרָה") מנוגדים לדברי התורה שאהרון מת בהר הָהָר. אלא שרס"ג וגם ספורנו מרמזים לנו שמיתת אהרון במוסרה היא מיתה סמלית. התורה מרמזת כאן שבבני ישראל יש שתי קבוצות מרכזיות, קבוצה שרואה 'חיים' בעיסוק במלאכות גשמיות ובהקמת צבא ומלכות. וקבוצה שרואה 'חיים' בעיסוק בתורה ובתפילה. בשלב הראשוני כל קבוצה מחשיבה רק את דרכה שלה ונלחמת מלחמה רעיונית בחברי הקבוצה השנייה, ומתייחסת אליהם בבזו גמור ורואה בהם 'מתים בזוים'. רס"ג מגלה, שמשם התפלל לדי' שכל קבוצה תראה 'חיים' גם בתפקיד שממלאים חברי הקבוצה השנייה, אך תפילתו הועילה לזמן קצר. ובסמוך לאחר חטא העגל עוד בתחילת המסעות - לפני המסעות החשובים שמוזכרים בפרשת מסעי - בני ישראל חזרו והתייחסו לאהרון כמו לימת בחייו.

בני ישראל נסעו אז והגיעו למקומות 'מים יפים' שמתאימים למרעה הצאן שלהם ושיש בהם גם מאכלים ופירות רגילים, הם שמחו בעיסוק זה ובאורח חיים שכזה והעדיפו אותם על פני העמל בתורה ואורח חיים של פרישות כאכילת המן וכדו'. הם התייחסו אז לאהרון שהיה פרוש ומתמיד בתורה כאלו הוא 'מת בחייו' בתפקיד בזוי שאותו אמור למלא גם אלעזר בנו. התייחסות בזויה דומה היתה גם כלפי שבט לוי 'עוסקי התורה'. מאחר שבני ישראל מאסו באורח חיים של פרישות, באותה עת נבחר 'אלעזר' להיות זה שימלא בעתיד את תפקיד האיש הקדוש ביותר - 'הכהן הגדול'. ובאותה העת נבחר שבט לוי להיות קבוצת 'התלמידים' שתפקידה הוא לימוד התורה והעיסוק בענייני הקודש. ולכך כוונת הכתוב באמרו שם: "בְּעֵת הַהוּא הִבְדִּיל ד' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֶרֶץ בְּרִית ד' לְעַמְד לִפְנֵי ד' לְשֵׂרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשִׁמּוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה". ובאותה העת נבחרו שאר השבטים להיות בתפקיד אנשי הכלכלה והצבא. ספורנו מזכיר ספור של רז"ל שקשור לכך, וכוונת דבריו היא כדלקמן.

מות אהרון – ומלחמת הכנעני

וז"ל הירושלמי (יומא פ"א ה"א, בתוספת ביאור):

"א"ר יודן בר' שלום למה סמך הכתוב מיתת אהרון לשיבוור הלוחות ללמדך שמיתתן של צדיקים קשה לפני הקדוש ברוך הוא כשיבוור לוחות, כתיב [ודברים י, ו] וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם מֵת אֶהֱרֹן. וכי במוסרה מת אהרון והלא בהר הָהָר מת! הדא הוא דכתיב [במדבר לג, לח] וַיַּעַל אֶהֱרֹן אֱלֹהֵי הָהָר עֲלֵי פִי ד' וַיָּמָת שָׁם. אלא מכיון שמת אהרון נסתלקו ענני הכבוד ובקשו הכנענים להתגרות בס' הדא הוא דכתיב [שם כא, א] וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלְּדַעְרֵד יֵשֵׁב הַגִּבְעָה כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דְרָךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחַם בְּיִשְׂרָאֵל. מהו 'דרך' הָאֲתָרִים? כי מת התייר הגדול שהיה תר להם את הדרך, ובאו ונתגרו בהם ובקשו ישראל לחזור למצרים ונסעו לאחוריהן שמונה מסעות ורץ

אחריו שבטו של לוי והרג ממנו שמונה משפחות, אף הם הרגו ממנו ארבע (אף בני ישראל הרגו משבט לוי ארבע משפחות, שכתוב) ודברי הימים א כו, כג) 'לְעַמְרָמִי לְיִצְחָרִי לְחֶבְרוֹנִי לְעִזְיָאֵלִי, אימתי חזרו בימי דוד (שמשפחות אלו מוזכרות בימי דוד כאשר מינה מבניהם לתפקידים שונים, ומכאן שלפני כן 'נהרגו' וחזרו ו'חיו' בימי דוד). הדא היא דכתיב (תהילים עב ז) 'פְּרֻדְּזָמְיָו צִדִּיק וְרַב שְׁלוֹם עַד בְּלִי יָרֵחַ'. אמרו מי גרם לנו לדמים הללו? אמרו על שלא עשינו חסד עם אותו הצדיק, וישבו וקשרו הספידו, וגמלו לצדיק חסד, והעלה עליהן המקום כאלו מת שם ונקבר שם וגמלו לצדיק חסד."

ספור זה מעורר תמיהות רבות. אם בני לוי היו מסוגלים להילחם עם בני ישראל מדוע הם לא השתמשו בכוחם כדי להילחם באויב עצמו ולהציל את ישראל?! וכיצד הצליחו בני לוי להרוג באופן מדויק דווקא 'שמונה משפחות'?! גם ההריגה הנגדית של בני ישראל שהרגו במדויק 'ארבע משפחות' מבני לוי אינה מובנת. ואם משפחות אלו 'נהרגו' כיצד הן קמו לתחיה בימי דוד?!

הספור הפלאי רוצה לקשור בין מאורעות שארעו בשתי תקופות שונות. בשנת הארבעים, מיד לאחר מות אהרון בהר הָהָר, הכנעני בא ותקף באזור הר הָהָר (במדבר כא, א-ג). הספור הפלאי מרמז שאירוע מלחמתי דומה ארע כבר בשנה הראשונה בסמוך לחטא העגל. אהרון אכן מת בהר הָהָר בשנת הארבעים, ואלעזר מילא את מקומו של אהרון בתור כהן גדול. אך זכויותיו ותפילותיו של אלעזר לא הועילו להטיל פחד בלב האויב ולכן הוא בא להילחם בישראל. גם זכויות עמל התורה של שבט לוי לא הועילו כדי ליצור את הפחד הזה. – "נסתלקו ענני כבוד וביקשו הכנענים להתגרות בישראל". סיבת הדבר היא משום שבני ישראל לא ראו אז צורך אמיתי בתפקיד הרוחני הקדוש של אלעזר. והם לא ראו צורך בתפקיד התורני של שבט לוי עוסקי התורה. אין אנו יודעים חשבונות של שמים, אך פעמים שקטרוג קל מצטרף שם להכרעת הדין. ובאותה השעה הקטרוג של בני ישראל על הזכויות של 'אלעזר' ושל 'התלמידים' מנע את קבלת הזכויות בשמים, ולכן הקב"ה לא השתמש אז בזכויות אלו כדי להפיל מורא על האויב.

ואמנם בזמן שבני ישראל שהו במדבר הם עסקו באימונים צבאיים, וכן מבואר בתשובת מר צמח גאון (אוצר המדרשים, אייזנשטיין, אלדד הדני עמוד 21): "וקודם ביאת אבותינו לארץ כנען הם נתעסקו במלחמות ושכחו המשנה שלקחו מפי (יהושע) [משה]". ואפשר היה להחשיב את המאמצים שהשקיעו שבטי ישראל באימונים הצבאיים ל'זכויות'. אלא שמצד שני 'אלעזר והתלמידים' לא ראו צורך אמיתי בתפקיד של 'אנשי מלחמה', והקטרוג של 'אלעזר והתלמידים' על 'הזכויות' של בני ישראל הצטרף אז ח"ו להכרעת הדין, ומנע את קבלת הזכויות בשמים, ולכן הקב"ה לא השתמש אז בזכויות אלו כדי להפיל מורא על האויב. והכנעני בא אז להילחם בישראל. הקטרוג ההדדי הוא זה שמנע את הפלת הפחד על האויב, וה'קטרוג ההדדי' מרומז בהריגה של 'שמונה' ושל 'ארבע', וכדלקמן.

'שמונה' ו'ארבע'

הכהן הגדול לובש בדרך כלל 'שמונה בגדים' המכונים 'בגדי זהב', ואמנם רק ארבעה מהם עשויים מזהב, אך הם מכונים באופן כללי 'בגדי זהב'. הכהן הגדול עובד ב'שמונה בגדים' רק בעבודות החיצוניות שאינן נעשות בקודש-הקדשים. אך כאשר הוא נכנס לשם אחת בשנה ביום הכפורים אסור לו ללבושם, והוא צריך ללבוש 'בגדי לבן' המכונים גם 'ארבעה בגדים'. המספר 'שמונה' מיוחס לעבודות החיצוניות והמספר 'ארבעה' מיוחס לעבודות הפנימיות.

כל אחד מעם ישראל חש שהוא עושה את התפקיד הנצרך ביותר, והוא כביכול עושה את תפקידו של האיש החשוב ביותר (=הכהן הגדול), וכולם צריכים להיות כמוהו. בני לוי שעסקו 'בתפקיד הפנימי' של לימוד התורה, חשבו שרק הם מחוברים לחיים, וכל בני ישראל צריכים להיות כמוהם. הם התייחסו בבזו לשאר השבטים שעסקו 'בתפקיד החיצוני' של אימונים צבאיים, התפקיד שהמספר 'שמונה' מסמל אותו. הם התייחסו אליהם בתור 'אנשים הרוגים', וזו משמעות הספור שהם 'הרגו' מהם 'שמונה משפחות'. מאידך, בני שאר השבטים שעסקו באימונים צבאיים חשו שהם עושים את התפקיד הנצרך ביותר, והם כביכול עושים את תפקידו של האיש החשוב ביותר (=הכהן הגדול), וכולם צריכים להיות כמוהם. הם התייחסו בבזו לאלעזר והתלמידים משבט לוי שעסקו 'בתפקיד הפנימי' של לימוד התורה, התפקיד שהמספר 'ארבע' מסמל אותו. הם התייחסו אליהם בתור 'אנשים הרוגים', וזו משמעות הספור שהם 'הרגו' משבט לוי 'ארבעה משפחות'. אלא שהקטרוגים ההדדיים הזיקו לכלל ישראל, ומנעו (ח"ו) מהקב"ה להטיל מורא בלב האויב, והאויב בא להילחם בישראל.

כדי להבריא את האויב, היה צורך שכל קבוצה תראה 'חיים' גם בתפקיד שממלאים חברי הקבוצה השניה. אלא שמהפך מחשבתו זה היה קשה להם באותו זמן, ולכן הם נקטו בפתרון ביניים. הם התייחסו ל'תפקיד' שממלאים חברי הקבוצה השניה בתור תפקיד 'הכרחי', אלא שביחס לתפקיד 'החיו' שלהם הרי שהתפקיד של חברי הקבוצה השניה נחשב ל'מת מכובד'. ויש להתייחס אל חברי הקבוצה הנגדית באופן 'מכובד' ולהספיד אותם בתור 'קבורים בחייהם בתפקיד שלהם'. ואז כאשר בני ישראל אנשי המלחמה קיבלו על עצמם לראות את אהרון הכהן הגדול כמי שהיה 'קבור בחייו' בתפקיד מכובד, ולהתייחס בהתאם גם ל'אלעזר' בנו שנכנס לתפקיד זה. ואחר שהם 'כיבדו' ו'הספידו' 'תפקיד' זה, הקב"ה קיבל את תפילותיו וזכויותיו של אלעזר. וזו המשמעות הפנימית של המעשה ש"הלכו וקשרו לו הספד וגמלו לצדיק חסד". ורק לאחר שבני ישראל 'יכבדו' את ה'תפקיד' הזה הם הצליחו לנצח במלחמתם את הכנעני.

הירושלמי מספר על בריחה מהר הָהָר למוֹסְרָה כדי לקשור בין שני הספורים השונים שבתורה על מות אהרון, וכדי לרמז שמה שארע בשנת הארבעים לאחר שאהרון מת ממש, ארע כבר בשנה הראשונה סמוך לאחר חטא העגל. בני ישראל נסעו אז בסמוך למקומות של 'מים יפים', והם החליטו אז שחיים מחוברים לארציות הם ה'תפקיד' שיש בו 'חיים', והם התייחסו בבזו ל'תפקיד' של אהרון שכרוך בפרישות, ולמי שממלא אותו בתור 'הרוג'. ובאופן דומה הם התייחסו לתפקיד של 'התלמידים' (שבט לוי). כאמור אין אנו יודעים חשבונות שמים, אלא שגם אז השפיע הקטרוג וגרם לכך שהקב"ה לא קיבל את תפילותיו וזכויותיו של אהרון וכן זכויות 'התלמידים' שהם שבט לוי, ולכן כבר אז בסמוך לחטא העגל רצה האויב לבוא ולהילחם. וכבר אז בני ישראל תיקנו את דרכם, והחליטו להתייחס ל'תפקיד' של אהרון בתור תפקיד של 'מת מכובד'. ושיש לכבד אותו על כך שהוא מוכן להיות 'קבור בחייו' בתפקיד זה, וכן לכבד את 'אלעזר' בנו שעתיד בבוא העת להיות 'קבור חיים' בתפקיד זה. וכבר אז החליטו שכדאי לכבד גם את 'התלמידים' (שבט לוי). ולפירוש זה מרמזים גם ר"ג וספורנו שם.

המעשה משתמש ברמזים ומקצר ומספר רק על המספר שערכו ל'תפקיד' של אהרון, אך מסתבר שהיה גם הספד נגדי, וכדלקמן.

המספר על משיח בן יוסף

בזכריה מתוארת מלחמה של כל הגויים על ירושלים, וכיצד ירושלים תיוושע (זכריה יב, ט-יא):

"וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֲבָקֶשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת-בְּלִיַּת-הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל-יְרוּשָׁלַם: וְשִׁפְכִי עַל-בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֵׁר-דִּקְרוּ, וְסָפְדוּ עָלַי בְּמִסְפַּד עַל-הַיְחִיד וְהִמְר עָלַי בְּהִמְר עַל-הַבְּכוֹר: בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַל הַמִּסְפַּד בִּירוּשָׁלַם בְּמִסְפַּד הַדָּד רִמּוֹן בְּבִקְעַת מַגְדוֹן..."

מפשט הנבואה עולה שהמספד המוזכר שם הוא זה שיביא את התשועה, והוא יבריא וישמיד אֶת־פְּלִהְגוֹם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלַם, וצריך לברר את טעם הדבר. במסכת סוכה (דף נב, א) מובאת מסורת שהספד זה הוא על משיח בן יוסף שנהרג. ולפי מה שהתבאר לעיל על המלחמה הפנימית בין הצדדים השונים שבעם ישראל הדבר מבוארם ביתר עומק, וכדלקמן. יושב ירושלים ויבית דויד' מסמלים בנבואה זו את אלו שעוסקים בעבודה הפנימית של עמל התורה והתפילה, והם נציגיו של משיח בן יהודה. חבריהם שנמצאים בחוץ עוסקים במלחמות בגויים ומגינים עליהם, והם נציגיו של משיח בן יוסף. אך נציגיו של משיח בן יהודה התייחסו בבוז לחבריהם שעסקו במלחמות, והם **דקרו** אותם בהבל פיהם והתייחסו אליהם כ'הרוגים בזויים'. התייחסות שכזו מקטרגת על הזכויות של 'אנשי המלחמה', ולכן הם לא מצליחים לנצח את האויב לגמרי ('**לַהֲשִׁימֵדוּ**'). וכדי לשנות את המצב ולהצליח, אנשי 'משיח בן יהודה' מקבלים על עצמם להתייחס לתפקיד של 'משיח בן יוסף' באופן שונה. הם מתקשים בשלב זה לעשות מהפך מחשבתי מלא ולהתייחס לתפקיד זה כיתפקיד חי'. והם נוקטים מהלך ביניים ומתייחסים לתפקיד זה כמו 'למת מכובד' - שיש להספידו. 'הספד' זה שמהווה הכרה ומתן כבוד לתפקיד של אחיהם, מאפשר להכיר במעשי אחיהם כזכויות, והקב"ה מקבל את זכויותיהם ומבריא את האויב.

המעשה שמספר הירושלמי על 'ההספד' על 'אהרון', שהוא למעשה ההספד על התפקיד של 'אלעזר והתלמידים' (התפקיד של 'משיח בן יהודה'), משלים את נבואת זכריה על 'ההספד הנגדי' על תפקיד 'משיח בן יוסף'. ואם כן יתכן מאוד שכבר במדבר סיני נערך 'הספד' על 'התפקיד' של משיח בן יוסף, ובני ישראל הצליחו אז להבריא את האויב, הן משום שאנשי המלחמה 'הספידו' ו'כיבדו' את התפקיד של 'אלעזר והתלמידים', והן משום ש'אלעזר והתלמידים' 'הספידו' ו'כיבדו' את תפקיד 'אנשי המלחמה' - התפקיד של 'משיח בן יוסף'. בני ישראל אנשי הצבא הפסיקו להתייחס ל'לומדי התורה' שקשורים למספר 'ארבע' (ארבע משפחות מבני לוי) בתור 'הרוגים' בזויים, ומאידך 'לומדי התורה' הפסיקו להתייחס ל'אנשי הצבא' שקשורים למספר 'שמונה' (שמונה משפחות מישראל) בתור 'הרוגים' בזויים.

הסיבות לכשלון מרד בר כוכבא

לכשלון מרד בר כוכבא היו סבות טבעיות, אך הסיבה האמיתית היא העוונות, וכפי שכתב הרמב"ם (הלכות מלכים יא, ג): "...שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג **בעוונות**, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת". הרמב"ם לא כותב שבר כוכבא נהרג "בעוונות" והיינו בגלל עוון שלו, אלא "בעוונות" והיינו שבר כוכבא נהרג ב'עוונות הדור'. דברי הרמב"ם שבר כוכבא נהרג בעוונות הדור, אינם סותרים בהכרח את הספור שהיו מהחכמים שבדקו את בר כוכבא וראו שאין לו רוח הקודש ו'הרגוהו', או את הספור שבר כוכבא 'בעט' ו'הרג' את רבי אלעזר המודעי שהיה מתפלל לנצחוננו, ולכן נצחו הגויים. לדעת הרמב"ם מדובר בספורים סמליים שמרמזים, שבכל צד היו אנשים שלא העריכו את התפקיד של אנשי הקבוצה השניה, והתייחסו ל'תפקיד' של השני כאל 'הרוג' שאין צורך לכבדו. ואולי 'קטרוגים' אלו הם ה'עוונות' שהביאו חי' לחורבן. גם בזמן רבי עקיבא היו תלמידים שיצאו מבית המדרש לעבודת המלכות ולהיות אנשי מלחמה בצבא בר כוכבא, וחבריהם שנשארו בבית המדרש ראו בהם אנשים 'הרוגים', ומאידך, התלמידים שהפכו לאנשי מלחמה ראו בחבריהם שנשארו בבית המדרש אנשים 'הרוגים'. וקטרוגים אלו הביאו לכשלון המרד ולשמד הגדול שהתלווה אליו.

נראה שגם רב שרירא גאון מרמז לכך באיגרתו. בסוגיה במסכת יבמות (דף סב, ב) נאמר שתלמידי רבי עקיבא מתו במיתה רעה שהיא מחלת אסכרה. אולם כאשר רב שרירא גאון מזכיר סוגיה זו הוא מציין שהם מתו בשמד, ובשלון זו הוא משתמש באגרת לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל. רב שרירא מרמז לנו שהסוגיה הזכירה את ה'אסכרה' בתור הסיבה שהביאה לשמד בידי הגויים. וכעין דברי הפרי חדש (או"ח סימן תצג): "ואפשר שמה שלא היו נוהגים כבוד זה לזה היה מחמת איזה **לשון הרע** שהיה ביניהם, וכדאמרין בפרק במה מדליקין [שבת לג, א], סימן ללשון הרע **אסכרה**". פי התלמידים 'קטרוג' על חבריהם, ולכן הצליחו אז חי' הגויים במלחמתם בישראל.

בחלק הבא נבאר בעז"ה כיצד מנהגי האבלות שבין פסח לעצרת נועדו לתיקון העוון של הקטרוג ההדדי.

חלק שלישי: תלמיד של רבי עקיבא שנפטר בין פסח לעצרת

במסכת מנחות (דף סח, ב) מסופר שתלמיד בשם **יהודה** בן **נחמיה** הוכיח לרבי טרפון דין הלכתי הבנוי על הנחה שעל התקופה שבין פסח לעצרת נאמר: "הותר מכללו אצל הדיוט", ורבי טרפון לא יכול היה לדחות את דבריו. **יהודה** בן **נחמיה** נהנה מכך, ורבי עקיבא אמר לו: "תמהני אם תאריך ימים". ומספר רבי יהודה ברבי אלעאי: "אותו הפרק פסח" היה, כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו: יהודה בן נחמיה היכן הוא? ואמר לי: נפטר והלך לוי". ודאי שינפטר' כפשוטו אינו יכול ל'הלך לוי' לאחר שמת, אלא שהסוגיה מרמזת שהוא 'נפטר' מחבריו בתקופה שבין פסח לעצרת ו'הלך לוי' מבית המדרש כדי לעסוק בדברים אחרים.

יהודה בן נחמיה הוכיח לרבי טרפון שבעניני התקופה שבין פסח לעצרת נאמר: "הותר מכללו אצל הדיוט", והוא קיים **בעצמו** את **המשמעות הסמלית** המתלווה ליסוד זה, והוא 'התיר' לעצמו לעזוב את ה'כללי' שהם אלו שנותרו בבית המדרש ויצא לעמול במלאכות הימים שבין פסח לעצרת הם ימי קציר השעורים, ולפי פשטות התורה תקופה זו מותרת בעבודה ונקראת "מִהַחֵל הַרְמֵשׁ בְּקָמָה" (דברים טז, ט). מי שחפץ להתפרנס יכול למצוא מלאכה בתקופת הקציר, וכן מצאנו (ברכות דף לה, ב) שרבי הדרין את תלמידיו שלא יבואו אליו בעונת החריש ובעונת הקציר, משום שאז יוכלו להשיג את פרנסתם בקלות ולא יהיו טרודים כל השנה ברדיפה אחר פרנסות דחוקות. אך רבי יהודה בר אלעאי מגלה שרבי עקיבא אמר ליהודה בן נחמיה "תמהני אם תאריך ימים!?", ולשון זו נועדה להזכיר את האמור בקהלת (ח, יג): "וְיָטוּב לֹא יִהְיֶה לְרִשָּׁע, וְלֹא יֵאָרֶיךָ יָמִים...".

רבי יהודה ברבי אלעאי מרמז שמבחינת תלמידי רבי עקיבא שנותרו בבית המדרש, ה'תלמיד' שפרש מהם שקול כ'מת'. והוא מתאר שהוא שאל תלמידי רבי עקיבא מה ארע לו, והם ענו לו: "נפטר והלך לוי". כזכור, 'נפטר' כפשוטו אינו יכול ל'הלך לוי' לאחר שינפטר. אלא שהתלמידים התייחסו לחברם שפרש מהם בתקופה שבין פסח לעצרת בתור 'מת'.

אגרת רב שרירא בענין תלמידי רבי עקיבא

כפי שהתבאר בתחילת המאמר בסוגיה במסכת יבמות (דף סב, ב) מסופר על תלמידי רבי עקיבא שמתו בתקופה שבין פסח לעצרת מ'אסכרה', אך רב שרירא גאון מציין שהם מתו בשמד, ובשלון זו הוא משתמש באגרתו לציון מלחמות וגזרות של הגויים כנגד ישראל. כמו כן, בסוגיה משמע שרבי עקיבא עצמו לימד את ה'תלמידים שניים' שהם התנאים המוזכרים שם, אך מדברי רב שרירא גאון משמע שתנא שמכונה ירבותינו שברדוס' שנה להם את התורה **השניה** של רבי עקיבא.

מטרת האגדה במסכת יבמות היא לחלוק על המסר הרעיוני המובע בספור על **יהודה** בן **נחמיה** תלמיד רבי עקיבא שמת בין פסח לעצרת. המספר "**שנים עשר** אלף זוגות תלמידים" - שכולם "מתו" מרמז ל'שנים עשר' י'זוגות' תלמידים שכל אחד מתייחס לחברו שבצד השני כאילו הוא 'מת'. סמל זה לקוח מהתנ"ך שם הוא מופיע בהריגה ההדדית של צדדים שונים בעם ישראל, שמי שיכול להרוויח ממנה הם אויבי ישראל (וראו בהערת השוליים⁵).

והאגדה מרמזת שהמסר המובע במעשה על תלמיד רבי עקיבא ש'נפטר' בין פסח לעצרת, אינו התורה האחרונה של רבי עקיבא. זו תורה ראשונית, שגרמה למחלוקת בין התלמידים, שבה כל צד קטרג על חבירו. התלמידים שנשארו בבית המדרש קטרגו על חבריהם שיצאו משם והתייחסו אליהם כמו 'למתים', ומאידך התלמידים שיצאו מבית המדרש התייחסו לחבריהם שנשארו לעמול בתורה בתור 'מתים'. והקטרוג ההדדי הביא לכך שמרד בר כוכבא נכשל, והגויים ערכו שמד בעם ישראל, וכפי שמתאר זאת רב שריא גאון.

הצורך בשילוב שבין חיי תורה לבין חיבור לארציות ידוע כשיטת התנא **רבי ישמעאל**, וכן מצאנו (ברכות דף לה, ב): "לפי שנאמר: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיך', יכול דברים ככתבו? תלמוד לומר: 'וְאִסְפַּתְּ דִּגְגָךְ' - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, **דברי רבי ישמעאל**". כאשר רב שריא גאון רמז שתנא בשם 'רבותינו שבדרום' הוא זה ששנה ל'תלמידים שניים' של רבי עקיבא את התורה האחרונה של רבי עקיבא. הוא רמז שרבי ישמעאל שגר בדרום, היה תלמידו של רבי עקיבא, והוא השכיל לרדת לעומק דברי רבי עקיבא רבו, וידע שרבו הסכים עמו למעשה. וה'תלמידים שניים' של רבי עקיבא היו שונים מהתלמידים הראשונים. והם כיבדו את 'תפקיד' החבר השונה מהם.

לשיטת רב שריא גאון המסר המובע בסיום האגדה במסכת יבמות בא לחלוק על המסר שבמעשה בתלמיד שנפטר והלך לו בין פסח לעצרת. והמסר הוא הצורך לתקן את הקטרוג ההדדי שבין הצדדים השונים שבעם ישראל. מסר זה בא לידי ביטוי מעשי במנהגים שהונהגו בעקבות 'מות' תלמידי רבי עקיבא, וכדלקמן.

מנהג איסור מלאכה בלילות שבין פסח לעצרת

כזכור, בתורה מרומז שהתיקון למחלוקת שבין הצדדים היתה כאשר החלו להתייחס ל'תפקיד' של אהרון הכהן, שהוא התפקיד של 'אלעזר', ביתר כבוד. וכמו למי שיקבור חיים' בתפקיד נצרך. תיקון זה הונהג גם ביחס לתלמידי רבי עקיבא ש'מתו' בתקופה זו שבין פסח לעצרת. תיקון זה הוא מנהג עתיק, שכבר אינו נוהג היום, והוא המנהג שלא לעשות מלאכה בין פסח לעצרת מהשקיעה. המנהג מוזכר בטור (או"ח תצג), ומוזכר גם ברבנו ירוחם (תא"ו ה, ד), וז"ל:

"לעשות מלאכה באותן הימים של ספירת העומר אחר שקיעת החמה נהגו שלא לעשותה. ונהגו כן משום תלמידי רבי עקיבא שמתו כלם באסכרה בין פסח לעצרת שלא נהגו כבוד זה לזה, ונקברו אחר שקיעת החמה והיו העם בטלים ממלאכתם. ועוד דכתיב 'שִׁבְעַת יָמֵי תְּמִימֵת' תְּהִי יְהוָה' 'שִׁבְתוֹת' לשון שבות ושמטה, כדכתיב 'שִׁבְתוֹת יְהוָה' (תא"ו ה, ד), וז"ל: ממלאכתן. כך כתב רבינו הא"י בתשובה".

כאמור לעיל, הימים שבין פסח לעצרת הם ימי קציר השעורים, ולפי פשוט התורה תקופה זו מותרת בעבודה ונקראת "מִהְחֵל חֶרְמֶשׁ בְּקֶמְהָ". ומי שחפץ להתפרנס יכול למצוא מלאכה בתקופת הקציר, וכן מצאנו (ברכות דף לה, ב) שרבי אבהו הורה את תלמידיו שלא יבואו אליו בעונה זו כדי שיוכלו להשיג את פרנסתם בקלות. מאידך הדרשה ("שִׁבְעַת יָמֵי תְּמִימֵת תְּהִי יְהוָה" 'שִׁבְתוֹת' לשון שבות ושמטה") משווה בין מצוות העומר למצוות השמיטה, ולפיה הקב"ה רוצה שהתקופה שבין פסח לעצרת תהיה דומה לשמיטה והאנשים ישתדלו להימנע ממלאכה, וינצלו את הזמן הפנוי לעמל התורה.

מסתבר שמי ששורש נשמתו הוא ממשיח בן דוד היה נענה לדרשה שיש לייחד תקופה זו לעמל התורה, והיה נשאר בבית המדרש. ומאידך מי ששורש נשמתו הוא ממשיח בן יוסף היה נענה להזדמנות להשיג פרנסה בקלות והיה יוצא אל הקוצרים למלאכות. ומסתבר שפעמים רבות שכל צד היה בטוח שרק בדרכו שלו יש 'חיים', והיה מתייחס אל השני בבזו וכאלו הוא 'הרוג'. קטרוגים כאלו יש בהם סיכון, ויש למצוא דרך לבטלם. תקון למלחמת דעות זו הוא במתן יחס של כבוד, ובהתייחסות לשני לפחות כאלו הוא 'הרוג מכובד' – שהסכים 'להיקבר חיים' בתפקיד נצרך. שלב הקבורה מלווה ב'ביטול מלאכה' - כמבואר במועד קטן (דף כז, ב) "מת בעיר, כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה". ולכן תוקן המנהג שבתקופת ספירת העומר אין עושים מלאכה מהשקיעה עד הבוקר.

מנהג איסור הנישואים

מנהג נוסף מוזכר בתשובות הגאונים (שערי תשובה, רעח), וז"ל:

"וששאלתם למה אין מקדשין ואין כונסין בין פסח לעצרת אם מחמת איסור או לאו. הו' יודעים שלא משום איסור הוא אלא משום מנהג אבלות שכך אמרו חכמים שנים עשר אלפים זוגים תלמידים היו לו לר' עקיבא וכלם מתו בין פסח לעצרת על שלא נהגו (כבוד) זה בזה ותני עלה וכלם מתו מיתה משונה באסכרה ומאותה שעה ואילך נהגו ראשונים בימים אלו שלא לכנוס בהן".

מנהג זה יש בו סממן של צער והוא מקביל ל'הספד'. ולפי מה שהתבאר עד כאן, מנהג הצער שבין פסח לעצרת על מות תלמידי רבי עקיבא, הוא מעין 'הספד סמלי' על תפקידו של 'האחר'. והמנהג שלא לעשות מלאכה בלילות אלו הוא מעין 'קבורה סמלית' ל'תפקיד' של האחר. שורש מנהגים אלו הוא בירושלמי במסכת יומא (הובא לעיל בחלק ב) המרמז ל'הספד וקבורה סמליים' ל'תפקיד' של אהרון ככהן גדול. ומטרת מנהגים אלו היא לבטל את הקטרוגים ההדדיים של הקבוצות השונות בישראל זו על זו. אולם יש שיטה חולקת ולפי מנהגי האבלות מפסיקים ב'ליג בעומר', ועל כך נרחיב בחלק הבא.

חלק רביעי: תלמידי רבי עקיבא והקשת

למרות שבסוגית התלמוד (יבמות סב, ב) מובא שתלמידי רבי עקיבא מתו מפסח עד עצרת, המאירי מביא מסורת החולקת על כך, וז"ל: "ותלמידים אלו הוזכר כאן שכלם מתו מפסח ועד עצרת, וקבלה ביד הגאונים שביום ל"ג בעומר פסקה המיתה, ונוהגים מתוך כך שלא להתענות בו וכן נוהגים מתוך כך שלא לישא אשה מפסח עד אותו זמן".

המאירי מתעלם מהמנהג שלא לעשות מלאכה מהשקיעה, וכנראה שבמקומו לא נהגו כלל במנהג זה. למסורת של המאירי על היות ל"ג בעומר יום שמחה יש חיזוק במחזור ויטרי (סימן רסא): "וביום פורים הוא ל"ג בעומר. וזכר לדבר שם האחד פל"ג: פורים. ל"ג בעומר".

לפי מסורת זו ביום בשבוע שחל פורים יחול גם ל"ג בעומר, ויש קשר בין ימי שמחה אלו. אלא שכנגד מסורת זו של"ג בעומר הוא יום שמחה, קיימות מסורות עתיקות מארץ ישראל שבהן מוזכר י"ח באייר (ל"ג בעומר) כיום עצוב וכיום צום על מות יהושע בן נון. כך מבואר בפיזוט של אלעזר הקליר (בהערת השוליים⁶), וכן בקידוש ירחים דרבי פנחס בן יעקב הכהן (בהערת השוליים⁷), ובמקורות נוספים ואם כן מה פשר המסורת הסותרת לגבי ל"ג בעומר, ואם צודקת קבלת המאירי שמל"ג ועומר חדלו תלמידי רבי עקיבא מלמות, מדוע כתוב בתלמוד הבבלי דבר שסותר קבלה זו. נראה שמדובר במחלוקת קדומה ששורשה במחלוקת סוגיות בירושלמי.

הירושלמי בסוטה – ומות אהרון

הירושלמי בסוטה (פ"א ה"י) קושר את המעשה במות אהרון והמלחמה שבין שבט לוי לבין שאר השבטים - לקינת דויד על שאול ויהונתן, וז"ל הירושלמי בתוספת ביאור קל:

"כתיב [שמואל ב א, יז-יח] וַיִּקְרַן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת [עַל־שְׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ]: וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קִשְׁת וְהִנֵּה כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיְיָשָׁר: 1. לא מסתברא דלא ללמד בני יהודה (מי היה) [נהיה?]? (וכי לא מסתבר שלא ללמד את בני יהודה אלא רק נהיה (=קינה) מנין למד דויד שצריך ללמדם קשת?) אלא אמר דוד כיון שהצדיקים מסתלקין השונאים באין ומתגרין בישראל. 'הנה כתובה על ספר הישר' (התורה). תרין אמורין (שני אמוראים נחלקו היכן כתובה). חד אמר זה ספר בראשית. וחרנה (והאחר) אמר זה חומש הפיקודים (ספר במדבר). מאן דאמר זה ספר בראשית נחא (משם למד דויד שצריך ללמד את בני יהודה קשת, שכתוב שם [מט,ח] 'יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איבך' – וכשאוהו בידו האחת בקשת ידו השניה שאוחזת בחץ סמוכה לעורף וכך פוגע באויב). ומאן דאמר זה חומש פיקודים מה מלחמה היתה שם? (שכתוב) [דברים י, ו] זְבַנִּי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם מֵת אֶהְרֹן. וכי במוסירות מת אהרן והלא בהר החר מת. הדא היא דכתיב [במדבר לג, לח] וַיַּעַל אֶהְרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הַר הָהָר... וַיָּמָת שָׁם' (והרי סתירה היכן מת אהרן). אלא כיון שמת אהרן נסתלקו ענני כבוד וביקשו הכנענים להתגרות בישראל הדא היא דכתיב [במדבר כא, א] וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּדְעָרֵד יֵשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דְּרָךְ הָאֲתָרִים'. מהו 'דרך האתרים'? שמע שמת אהרן התייר הגדול שלהן שהיה תר להן את הדרך. (ואמר) בואו ונתגרה בהן, וביקשו ישראל לחזור למצרים..."

סיום המעשה בירושלמי בסוטה הוא כמו סיום המעשה בירושלמי במסכת יומא שהובא לעיל. אלא שלשיטת הירושלמי בסוטה - דויד למד מהמעשה בקבורת אהרון' שצריך ללמד את בני יהודה קשת!

'הספד' וגם 'תחיה'

הירושלמי בסוטה מרמז שדויד למד מפרשיות התורה בענין קבורת אהרון למה שארע בזמנו שלו בתבוסת שאול וצבאו. דויד הסיק שכפי הנראה קבוצת לומדי התורה שבזמנו קטרגה על התפקיד של שאול ויהונתן ושל אנשי המלחמה, ולכן צבא ישראל הובס ושאל ויהונתן מתו. התיקון הראשון שדויד תיקן היה חיבור קינה על שאול ויהונתן שסיומה מתייחד ב'הספד' על ה'תפקיד' שלהם (שמואל ב א, כז): "וַיֵּאָדָּם נְפֻלוֹ גְבוּרִים וַיֵּאבְדוּ פְּלִי מְלַחְמָה". הספד זה מכיר בצורך שיהיו בעם ישראל אנשים שהם 'כלי מלחמה', וממילא בצורך שימצאו אנשים שיחליפו את שאול ויהונתן במילוי 'תפקיד' זה.

אולם דויד הניח שהפתרון שניתן במדבר סיני, פתרון ה'הספד' לתפקיד של האחר היה פתרון ביניים. בני ישראל בחרו בו משום שהם התקשו ללמד זכות בלב שלם ולראות בתפקיד של בני הקבוצה האחרת 'תפקיד חי' כמו שלהם. אלא שבני ישראל יכלו להרשות אז לעצמם 'פתרון ביניים' משום שבאירועי המלחמה שבמדבר לא היה מדובר במפלה גדולה של צבא ישראל, אלא בפחד מפני האויב. אך מות שאול מלך ישראל ויהונתן בנו וכן רבים מישראל במלחמה היה אסון גדול לישראל. וכדי להפוך את המצב על פניו היה צורך ללמד זכות בלב שלם. דויד רצה באותה השעה שלומדי התורה יתייחסו לתפקיד 'כלי מלחמה' כמו ל'תפקיד חי', כשם שהם מתייחסים לתפקיד שהם עצמם ממלאים. לשם כך החליט דויד ללמד את 'בני יהודה' קשת. ולשון 'בני יהודה' מרמזת לכך, וכדלקמן.

'בני יהודה' בספר שמואל.

לכל ספר בתנ"ך יש את סגנונו. בספר שמואל כאשר מתייחסים לכלל שבט יהודה, קוראים לו 'יהודה', או 'איש יהודה' או 'אנשי יהודה' או 'בית יהודה'. לשון 'בני יהודה' בקינה על שאול היא חד-פעמית ויוצאת דופן בסגנון ספר שמואל, ואומרת דרשני!

לשון 'בני יהודה' מתייחסת כאן לצעירים של שבט יהודה שאינם מבוגרים דיים כדי להלחם, ואינם נכללים בתואר 'איש יהודה' או 'אנשי יהודה'. צעירים אלו למדו תורה אצל אבותיהם, או אצל בני לוי שהיו מתגוררים בקרבם וזמנם היה פנוי, או בבתי המדרש של "זְקֵנֵי הַיְהוּדָה" שדויד היה תומך בהם ומחלק להם מהשלל. דויד החליט שיש ללמד תלמידים של בית רבן אלו לאחוז בחץ וקשת ולירות בהם.

ואכן הירושלמי תמה על כך והקשה וכי לא מסתבר שעדיף ללמד את הקינה בלבד, ושלא יבטלו מתורתם וימשיכו לעמול בה ולהגן בזכויותיהם על עם ישראל. אלא שדויד לא רצה לבטל אותם לגמרי מתורתם שהרי גם הוא החשיב את תפקידם הרוחני, אך הוא רצה שהם ילמדו לירות בקשת. העובדה שהם עצמם יבטלו מזמנם ויעסקו זמן מה בתפקיד של יהונתן שהיה 'כלי מלחמה' של 'אוחז בקשת', תעניק לתפקיד הזה חשיבות של 'תפקיד חי'. טבע האדם שהוא מעניק משמעות של 'חיים' לדברים שהוא עוסק בהם, וכשם שהם מעניקים חשיבות של 'חיים' לעיסוק שלהם בתורה, כך הם יעניקו חשיבות של 'חיים' גם לעיסוק שלהם בירי בקשת. וגם כשתגמר תקופת לימוד האחיזה בקשת והם יחזרו לעמול בתורה בלבד, הם ימשיכו להתייחס לתפקיד זה כ'תפקיד חי', וילמדו סנגוריה בלב שלם על מי שעוסק ב'תפקיד' זה בכל העת, וכן על אלו שעוסקים כל העת בשאר תפקידי אנשי המלחמה.

אמנם ההחלטה של דויד להעניק משמעות של 'חיים' לתפקיד של 'איש מלחמה' אינה החלטה פשוטה, ויש חולקים עליה, והירושלמי במסכת יומא מתעלם ממנה. ומחלוקת סוגיות זו היא מחלוקת קדומה והיא יכולה להסביר גם את היחס הסותר ל"ג בעומר האם זהו יום צום על 'מות' יהושע, או יום שמחה, וכדלקמן.

'ה'הספד' על 'יהושע'

כידוע, שבע 'ספירות' התחתונות מסודרות בהתאם לימי ספירת העומר, וספירת 'הוד שבהוד' מתאימה ליום י"ח באייר שהוא ל"ג בעומר. ספירת 'הוד שבהוד' מתאימה בפשטות למשה רבנו מוסר התורה, ולכל עמלי התורה שממשיכים בדרכו. זמן זה מתאים גם להתבוננות בדמותו של יהושע תלמידו. יהושע היה אמנם משרתו של משה ולא מש מהאהל, אלא שבסופו של דבר הוא נבחר על ידו כדי להילחם בעמלק, ובהמשך הוא נבחר ע"י הקב"ה כדי לפקד על צבא ישראל שכבש את ארץ ישראל. מדובר אמנם בכיבוש ניסי שהקב"ה סייע בידו אך הוא התבצע בפועל בחרב גשמית.

קבוצה גדולה של עוסקי תורה תפסה לעיקר את שיטת הירושלמי במסכת יומא, שהתיקון לכשלון במלחמה דיו ב'הספד' לתפקיד של האחר. ובעקבות כשלונו מרד בר כוכבא הם ייחדו את יום ספירת 'הוד שבהוד' להספד על 'יהושע' 'איש המלחמה' שהיה 'משיח בן יוסף' הראשון. זהו למעשה 'הספד' לממשיכי דרכו שמוכנים להיות 'קבורים חיים' בתפקיד 'אנשי המלחמה', ולאבד את ה'הוד שבהוד' שיש בתורה.

השמחה שב'ל"ג בעומר

אולם היו שתפסו לעיקר את שיטת הירושלמי במסכת סוטה, שדויד המלך למד שני תיקונים מעשיים מה'הספד' על אהרון, ולא תיקון אחד בלבד. תיקון אחד היה ה'קינה' על שאול ויהונתן שהיא בעצם 'הספד' על 'תפקיד איש המלחמה'. ותיקון נוסף בא בכיוון הפוך של הענקת 'חיים' ל'תפקיד' זה, והוא ההחלטה ללמד את 'בני יהודה' - קשת.

מסתבר שבארץ ישראל היו גם קבוצות שנהגו לפי הירושלמי בסוטה, ואת שני התיקונים שהנהיג דויד בעקבות מות שאול ויהונתן הנהיגו אותן קבוצות גם בעקבות כשלונו מרד בר כוכבא. בתחילת ימי ספירת העומר הם נהגו באיסור הנישואים כאבלות על תלמידי רבי עקיבא שעזבו את בית המדרש, ויצאו ל'תפקיד' של אנשי מלחמה. אין מדובר דווקא בתפקיד 'אנשי מלחמה' אלא גם בתפקיד

'אנשי המעשה' שיוצאים אל הקציר. ולכן מציין התנ"ך שהמתת צאצאי שאול על ידי הגבעונים ארעה בתחילת ספירת העומר. "וְהָמָּה הִמְתּוּ בַיָּמִי קְצִיר בְּרָאשֵׁינִים בְּתַחֲלַת קְצִיר שְׁעָרִים" (שמואל ב כא, ט). הקטרוג של הגבעונים לא היה מועיל לולי שהצטרף אליהם הקטרוג של לומדי התורה על אלו שיוצאים לקציר, וקטרוג זה סייע לעצירת הגשמים. דבר זה מרומז בדברי ד' אל דויד: "אֶל־שְׂאוּל - שֶׁלָּא נִסְפַּד כְּהִלְכָּהּ" (יבמות דף עח, ב). והכוונה היא שלומדי התורה 'לא הספידו כראוי' את מי שיצאו ליתפקיד של שאול, לתפקיד של משיח בן יוסף, שדואג לצד הכלכלי של עם ישראל, וה'קטרוג' שלהם הצטרף ל'קטרוג' של הגבעונים והביא לעצירת הגשמים.

אך בלי"ג בעומר הם העניקו משמעות של 'חיים' לתפקיד של 'משיח בן יוסף', והם הנהיגו שתלמידים של בית רבן יבטלו מלימודם ויצאו עם רבותיהם לשדה וילמדו לירות בחץ וקשת כמו יהונתן בן שאול. מעשה כזה נתן חשיבות של חיים לתפקיד 'איש מלחמה', והראה שיש בו חיים כמו 'תפקיד' של 'עוסק בתורה'. קבוצה זו גם לא נהגה ב'איסור מלאכה' בימים שנאסרו בנישואים, משום שאיסור המלאכה הונהג בתור מתן כבוד של 'קבורה' לתפקיד של האחר. אך אם ה'תפקיד' של משיח בן יוסף זוכה לבסוף לחשיבות של 'חיים' – אין צורך להנהיג מנהג שעניינו 'קבורה'.

מעשה זה של אימון צבאי בקשת שנעשה בספירת 'הוד שבהוד' גילה שלאמתו של דבר גם ליהושע היה 'הוד', וכן מבואר בתורה (במדבר כז, יח-כ): "וַיֹּאמֶר ד' אֶל־מֹשֶׁה קַח־לָךְ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו... וְנִתְּתָה מִיְהוָה עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עַדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ויום זה שמשמעותו היא 'תחיית משיח בן יוסף', כלומר תחיית ה'תפקיד' של 'משיח בן יוסף', נחשב ליום שמחה שאסור להתענות בו. וביום זה חדלו להשקיף על 'עוסקי תורה' (תלמידי רבי עקיבא) שיוצאים לתפקיד 'איש מלחמה' בתור 'אנשים מתים בחייהם', והחלו לראות בהם 'אנשים חיים'. ה'הוד שבהוד' הוא כה גדול עד שהוא נמצא גם אצל אלו שחורשים בשדה ואוחזים בקשת. מקור ה'הוד' הוא אמנם במשה אך הוא נמצא גם אצל יהושע שנמצא בחוץ.

ולכך מרמזת המסורת של המאירי – "וקבלה ביד הגאונים שביום ל"ג בעומר פסקה המיתה". ואמנם המאירי אינו מזכיר את המנהג שתלמידים של בית רבן למדו ביום זה לירות בחץ וקשת, משום שאינו קשור באופן ישיר לסוגיית הבבלי ביבמות, אך מנהג זה הוא מנהג קדום והוא מוזכר במקומות רבים¹⁰.

המנהג הנוסף שנהגו באשכנז באבלות על תלמידי רבי עקיבא

ברמ"א (או"ח תצג) ובמשנה ברורה (שם) מובא מנהג אחר שהיה נפוץ באשכנז, ולפיו עד ראש חודש אייר נהגו היתר בנישואין ותספורת, אלא שבשאר הימים שביין פסח לעצרת נהגו איסור (באופן עקרוני) במשך 33 ימים, ובאופן מעשי במשך 32 ימים. משום שיום ל"ג לעומר עצמו (שנמנה בכלל הימים האסורים) נהגו בו היתר.

מנהג זה מעורר קושיות אחרות. אם תלמידי רבי עקיבא החלו למות לאחר ראש חדש אייר ואילך, מדוע התלמוד מציין שהם מתו מן הפסח? וכמו כן, מדוע יום ל"ג בעומר נמנה בחשבון הימים שהם מתו בהם, אם בפועל הוא יום שמחה משום שלא מתו בו כלל?

אולם לפי מה שהתבאר, תלמידי רבי עקיבא מתו יחד עם רבים אחרים מישראל במלחמות ובשמד שהיה בזמן מרד בר כוכבא, ומסתבר שמספר גדול ביותר מתו בחודש אב בזמן נפילת ביתר. אלא שסיבת כשלון המרד היתה הקטרוגים ההדדיים של הקבוצות השונות בישראל. וכדי לתקן זאת נתקנו שני מנהגים על סמך הירושלמי בסוטה. מנהג אחד הוא אבלות עליהם בתחילת ימי ספירת העומר, זכר לאמור על צאצאי שאול "וְהָמָּה הִמְתּוּ בַיָּמִי קְצִיר בְּרָאשֵׁינִים בְּתַחֲלַת קְצִיר שְׁעָרִים". אבלות זו בתקופה שביין פסח לעצרת היא מעין 'הספד' ומתן כבוד ליתפקיד' של מי שעוסק בעניינים הגשמיים של עם ישראל כ'איש מלחמה' או כ'איש כלכלה'. ומנהג נוסף הוא מהפך מחשבתי וראייה של 'חיים' בתפקיד הזה שמשמעותו המעשית היא 'הפסקת האבלות'. וכן יום שמחה מיוחד בלי"ג בעומר על כך שמצליחים לראות גוונים של 'הוד שבהוד' גם באלו שאוחזים בקשת, וכן יציאת תלמידים של בית רבן עם רבותיהם לשדות לירות בחץ וקשת. ומכיוון שלא מדובר בימים מסוימים שיתלמידי רבי עקיבא מתו בהם יותר מבשאר הימים, ניתן לבחור את הימים שבהם נוהגים 'להתאבל' עליהם, ואת הימים שבהם נוהגים 'שלא להתאבל' עליהם. ומאחר שאין מתאבלים בחודש ניסן, וכן בראש חדש, בחרו את הימים שנוהגים 'להתאבל' עליהם לאחר ראש חדש אייר¹¹. ומאידך ל"ג בעומר (שהוא מכלל 'ימי האבלות') נחשב ליום שמחה על כך שלאמתו של דבר הם אינם נחשבים ל'מתים'.

¹ נמצא בפירוש לפרקי אבות במשניות הגדולות בהוצאת וילנא.

² נוסחה כעין זו ראה החיד"א בסדר תנאים ואמוראים שמובא בספר הפליאה שבספר הקנה, והקשה שבמסכת יבמות (דף סב, ב) משמע שהיו תלמידי ממש של ר' עקיבא, ולכן כתב שתלמיד טועה הוא שכתב שלא ראו את רבי עקיבא. אולם המגיה לפרוש מחזור ויטרי כתב שקשה לומר שדברי תלמיד טועה נכתבו בסגנון דומה בכמה מקומות. נוסחה כעין זו מובאת במקומות נוספים כגון בנוסחת שד"ל ובנוסחת גראסברג. וראו גם במהדורת מצגר.

³ כעין כך מבואר ברש"י במסכת עירובין (דף נג, ב) בביאורו ל'הנניב למפיבושת'.

⁴ "פסח היה" כך הוא הנוסח בגרסאות כת"י בדקדוקי סופרים, וכן הוא הנוסח גם בספרי (במדבר פינחס קמח).

⁵ וז"ל הכתוב (שמואל ב ב, טו-כו): "וַיִּקְרְמוּ וַיַּעֲבְרוּ בְּמִסְפַּר שָׁנִים עֶשְׂרִים לְבִנְיָמִן וְלְאִישׁ בִּשְׁתֵּי בָּן שְׂאוּל וּשְׁנַיִם עֶשְׂרִים מַעֲבְדֵי דָוִד: וַיַּחֲזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ וַחֲרָבוּ בְּצַד רֵעֵהוּ וַיַּפְּלוּ יַחְדָּו וַיִּקְרָא לְמָקוֹם הַהוּא חֶלְקֵת הַחֲרָבִים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן: ... וַיִּקְרָא אַבְנֵר אֶל יוֹאָב וַיֹּאמֶר הֲלִנְצַח תֹּאכַל חֲרָב: ...!".

⁶ "וְכָל הַיָּהּ חַת מִשְׁפַּת שְׁנֵי, בְּהִיּוֹת בֶּן נוּן מְנַהֵג שְׂאוּנִי, וַיַּחְמוֹס יָמָיו וּבּוֹ אִישׁוֹנִי, בְּשָׂמוֹנָה עֶשְׂרִים בְּשָׁנָיו". (אלעזר הקליר, אהלי איכה גילוי קדישים).

⁷ "פִּסְחוּ וְגָנוּ טְמָאִים בְּיָשׁוּבוֹ, צוּם יְהוֹשֻׁעַ בְּשָׂמוֹנָה עֶשְׂרִים בּוֹ, אֵייר/קֶרְבֶּס וְצִיּוֹם מְלִשְׁבוֹר עֶצֶם בּוֹ, רְבָקָם מְצוֹת וּמְרוֹרִים וְרֹאשׁוֹ וְקָרְבוֹ" (קידוש ירחים דרבי פנחס בן יעקב הכהן, חודש אייר).

⁸ גרסת כתב יד רומי. על משקל הכתוב (מיכה ב, ד): "...וְנָהָה נְהִי נְהִיָּה אֲמַר שְׂדוּד נִשְׁדָּנוּ...". (עלי תמר).

⁹ "וַיָּבֵא דָוִד אֶל צִקְלָג וַיִּשְׁלַח מִהַשְּׁלָל לְזִקְנֵי יְהוּדָה לְרֵעֵהוּ לְאֹמֶר הִנֵּה לָכֶם בְּרָכָה מְשֻׁלָּל אֵיבֵי ד"י" (שמואל א ל, כו).

¹⁰ "מנהג ישראל אשר התלמידים בני בי רב יורו בקשת ביום הזה (בני יששכר מאמרי חדש אייר, מאמר ד). וכן במקומות נוספים.

¹¹ וכעין המבואר בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרפז).

לע"נ אמור"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Cali, Colombia

קאלי, קולומביה
שבט תשנ"ד

ברכה על המילה תוך שימוש במכשיר "גומפקא קלמפ"

שאלה

הרופאים באיזור זה משתמשים בניתוח ברית מילה במכשיר שנסגר מסביב לערלה, המכונה "גומפקא קלמפ" - Gompka clamp. שאלתי גם הלכתית וגם 'הסברתית' - האם מותר לברך על הברית כשרופא עושה כך? ומה ההסבר לאיסור בשימוש במכשיר כזה?

תשובה

אין לברך על ברית מילה שנעשית באמצעות "גומפקא קלמפ", או כל "קלמפ" אחר, לא ברכת המילה ולא כל הברכות שמברך האב¹.

¹ שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ח סי' כט סעיף ו). ועיין שם בתשובתו וכן בח"י סי' לח הסבר האיסורים בשימוש במכשיר זה, ועיין גם שו"ת "במראה הבזק" ח"א ת' צ. ונציין עוד כי כל מוהל מוסמך מטעם הרבנות הראשית בישראל חותם על הצהרה, בה הוא מתחייב שלא להשתמש במכשיר זה.

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

לעיין שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלביע סיון תשע"ט	לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לעיין גב' לורין הופמן ז"ל	לעיין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלביע ז' בתשרי תשע"ה	לעיין סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלביע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	--	---------------------------------	---	---

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה